

Sisäministeriö
kirjaamo.sm@gov.fi

Viitteenne VN/18970/2024

Alueellisen varautumisen yhteistyön ja tilannekuvatoiminnan kehittämishankkeen raportti ja Lupa- ja valvontavirastoa koskeva valtioneuvoston asetus

Pohjanmaan liitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto tärkeään ja ajankohtaiseen alueellista varautumista käsittelevään raporttiin ja asetusluonnokseen.

Sekä Suomen että globaali turvallisuusympäristö on viime vuosien aikana muuttunut merkittävästi. Erilaiset kriisit, hybridivaikuttaminen, energiaturvallisuuden haasteet ja digitaalisen infrastruktuurin haavoittuvuus ovat lisänneet tarvetta vahvistaa yhteiskunnan varautumista kaikilla tasoilla. Samaan aikaan sote-uudistus, valtion aluehallinnon uudistaminen ja kuntien roolin muutos ovat luoneet uuden hallinnollisen toimintaympäristön, jossa varautumisen vastuita ja yhteyksiä on tarkasteltava kokonaan uudella tavalla.

Maakunnallisen varautumisen kehittäminen on nyt erityisen ajankohtaista, koska turvallisuuteen liittyvät häiriöt ja kriisit koskettavat laajasti eri hallinnon tasoja, ja niiden hallinta edellyttää yhtenäisiä toimintamalleja sekä selkeää työnjakoa. Varautuminen ei ole yksittäinen viranomaistoimi, vaan koko yhteiskunnan yhteinen velvoite, jossa maakunnilla, kunnilla ja hyvinvointialueilla on keskeinen rooli alueellisen turvallisuuden varmistajina.

Alueellisen varautumisen ja tilannekuvatoiminnan kehittäminen edellyttää selkeää, yhtenäistä ja pysyvää rakennetta, jossa vastuut, tiedonkulku ja resurssit ovat kaikilla hallinnon tasoilla tasapainossa. Pohjanmaan liiton mielestä alueellisen varautumisen yhteistyön ja tilannekuvatoiminnan kehittämishankkeen raportissa esitetyistä malleista vaihtoehto B – jossa Lupa- ja valvontavirasto (LVV), maakunnat, seutukunnat ja kunnat muodostavat yhteistyöhierarkian – tarjoaa tähän realistisimman ja tarkoituksenmukaisimman lähtökohdan. Mallissa maakunnallinen taso toimii yhteensovittamisen ja alueellisen yhteistyön selkärankana, samalla kun valtakunnallinen ohjaus ja paikallinen toimeenpano vahvistuvat toisiaan tukevasti.

Pohjanmaan liitto nostaa esille seuraavia näkökulmia liittyen alueellisen varautumiseen ja siihen liittyviin yhteistyö- ja hallintorakenteisiin.

Maakunnallinen yhteistyörakenne varautumisen perustana

Pohjanmaan liiton mielestä jokaisessa maakunnassa tulee olla pysyvä varautumisen yhteistyöryhmä, joka kokoaa yhteen alueen keskeiset turvallisuustoimijat – kunnat, maakuntien liitot, hyvinvointialueet,

pelastuslaitokset, poliisin, puolustusvoimat, elinkeinoelämän ja järjestöt. Tämän yhteistyörakenteen tehtävänä on sovittaa yhteen alueelliset varautumistoimet ja ylläpitää yhteistä tilannekuvaa. Pohjanmaan liitto kannattaa raportin ehdotusta siitä, että maakunnallisten varautumisen yhteistyöryhmien asettamisesta, toiminnan järjestämisestä, roolista ja tehtävistä säädettäisiin lain tasolla. Samalla on tärkeää säilyttää alueellinen joustavuus. Maakunnalliset yhteistyöryhmät kannattaa muodostaa kuhunkin maakuntaan paikalliset olosuhteet ja toiminta huomioiden tarkoituksenmukaisella tavalla. Myös ryhmän puheenjohtajuus ja sihteerivelvoitteet voivat vaihdella eri maakunnissa.

Varautumisen rakenteessa Lupa- ja valvontaviraston tulee vastata valtakunnallisesta ohjauksesta, seurannasta ja yhteisten linjausten määrittelystä, kun taas maakunnallinen yhteistyöryhmä vastaa alueellisesta yhteensovittamisesta ja käytännön toimeenpanosta. Maakunnalliset tasot toimivat näin linkkinä valtion ja kuntien välillä – ei ylimpänä hallintotasona, vaan yhteistoiminnan kokoavana ja orkestroivana foorumina. Tämä selkeä työnjako varmistaa, että varautuminen ei jää yhden sektorin tai toimijan vastuulle, vaan perustuu monialaiselle ja alueellisesti johdetulle yhteistyölle.

Tilannekuvatoiminta ja tiedonvaihto osana varautumisen kokonaisuutta

Tilannekuvatoiminta on varautumisen käytännön toimivuuden kannalta ratkaisevin osa-alue, ja tällä hetkellä myös sen heikoin lenkki. Tiedonvaihtoa rajoittavat sekä tekniset että oikeudelliset esteet: maakunnat ja kunnat eivät voi käsitellä turvaluokiteltua tietoa, vaikka se olisi välttämätöntä yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi. Hyvinvointialueet ja valtion viranomaiset puolestaan toimivat turvallisuusverkkojen piirissä, mutta tieto ei välity tasavertaisesti alueellisille yhteensovittajille. Tilannekuvatoiminnan kehittäminen edellyttää, että eri hallinnon tasoilla on yhtenäiset tietoturva-vaatimukset, turvalliset tiedonvaihtoratkaisut ja selkeä oikeusperusta tiedon käsittelylle. Tätä varten on tarpeen säätää erillinen erityislaki alueellisesta varautumisesta ja tilannekuvatoiminnasta, joka määritteli vastuut, tiedonvaihdon periaatteet ja salassapidon poikkeukset. Lain on mahdollistettava se, että hyvinvointialueiden ja valtion viranomaisten kriittinen tieto voidaan jakaa maakuntatasolle turvallisesti, hallitusti ja tietosuojaan säilyttäen.

Yhtenäisen tilannekuvan rakentaminen edellyttää myös yhteistä teknistä järjestelmää, joka toimii monitasoisesti ja käyttöoikeuksiin perustuen: hyvinvointialueet voivat syöttää tietonsa, mutta maakunnallinen taso saa käyttöönsä vain varautumisen kannalta tarpeellisen tiedon. Pohjanmaan liitto tukee tämänkaltaista teknistä ja lainsäädännöllistä kokonaisratkaisua.

Resurssit ja toiminnan jatkuvuus

Varautumisen rakenteet ja yhteistyö eivät voi Pohjanmaan liiton mielestä perustua määräaikaisiin hankkeisiin tai henkilösidonnaisiin ratkaisuihin. Kaikki selvityksissä tunnistetut tavoitteet jäävät toteutumatta ilman pysyvää ja riittävää rahoitus- ja henkilöstöpohjaa. Maakunnallisten yhteistyöryhmien toiminnan ja sihteeristötehtävien rahoitus tulee varmistaa valtion pysyvänä osarahoituksena tai LVV:n kautta koordinoituna tukena. Samalla on huolehdittava, että kaikilla keskeisillä maakunnallisilla toimijoilla on riittävät resurssit varautumisen tehtävien hoitamiseen ja tilanne-kuvayhteistyöhön osallistumiseen. Varautuminen on osa yhteiskunnan perustoimintoja, ja sen jatkuvuus on nähtävä investointina turvallisuuteen, ei erillisenä kehittämishankkeena.

Päivitetty lainsäädäntö ja yhtenäinen säädösperusta

Nykyinen varautumista koskeva sääntely on hajanaista ja osittain vanhentunutta. Valmiuslaki, pelastuslaki, kuntalaki ja alueiden kehittämistä koskeva lainsäädäntö eivät yhdessä muodosta selkeää kokonaisuutta, joka kattaisi alueellisen varautumisen, tiedonvaihdon ja yhteistoiminnan. Pohjanmaan liitto pitää välttämättömänä, että valmistellaan uusi erityislaki alueellisesta varautumisesta ja tilannekuvatoiminnasta, joka kokoaa yhteen nykyiset pirstaleiset säädökset ja määrittää selkeästi eri hallinnon tasojen roolit, tiedonvaihdon oikeusperustan sekä varautumisen ohjausmekanismit.

Pohjanmaan liitto pitää asetusluonnosta pääosin perusteltuna ja tarkoituksenmukaisena, mutta korostaa sen soveltamisessa tarvittavaa joustavuutta ja alueellista harkintaa. Asetusluonnoksen sanamuodoissa tulee säilyttää riittävä väljyys ja alueellisen soveltamisen mahdollisuus, jotta hallinnolliset rakenteet voivat mukautua erilaisiin maakunnallisiin tilanteisiin ja olemassa oleviin yhteistyömalleihin. Tämä tukee vaihtoehdon B mukaista periaatetta, jossa valtakunnallinen ohjaus ja alueellinen toimeen-pano täydentävät toisiaan.

Luottamukseen perustuva yhteistyö ja alueelliset erityispiirteet

Alueellisen varautumisen todellinen toimivuus rakentuu luottamukselle, yhteistyölle ja jatkuvalla vuoropuhelulle. Rakenteiden on tuettava, ei jäykistettävä tätä toimintakulttuuria. Maakunnallinen yhteistyö on tehokasta silloin, kun toimijat tuntevat toisensa ja pystyvät toimimaan yhdessä nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Kuntien, maakuntien liittojen, hyvinvointialueiden ja muiden viranomaisten yhteistyö maakunnallisissa rakenteissa vahvistaa tätä luottamusta ja mahdollistaa alueellisten erityispiirteiden huomioon ottamisen. Varautuminen on pohjimmiltaan yhteisöllistä toimintaa – sen vahvuus syntyy yhteisistä harjoituksista, avoimesta viestinnästä ja jaetusta vastuunkannosta.

Österbottens förbund – Pohjanmaan liitto

Mats Brandt
maakuntajohtaja

Kimmo Riusala
aluekehitysasiantuntija